

MUSTAQILLIK DAVRI O'ZBEK SHE'RIYATIDAGI O'XSHATISH VA METAFORALARNING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI

Qurbonov Davronbek Mamadiyorovich

Navoiy davlat pedagogika instituti magistranti

ЛИНГВОКУЛЬТУРНАЯ ОСОБЕННОСТЬ СРАВНИЙ И МЕТАФОРОВ В УЗБЕКСКОЙ ПОЭЗИИ ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ

Курбонов Давронбек Мамадиевич

*магистрант Навоийского государственного педагогического
института*

LINGUOCULTURAL CHARACTERISTICS OF SIMILE AND METAPHORS IN UZBEK POETRY OF THE INDEPENDENCE PERIOD

Kurbonov Davronbek Mamadiyorovich

master's student at Navoi State Pedagogical Institute

[https://orcid.org/
0009-0008-0099-
3803](https://orcid.org/0009-0008-0099-3803)

[dqurbonov0302@
mail.ru](mailto:dqurbonov0302@mail.ru)

+998915579550

Annotatsiya: Mazkur maqolada mustaqillik davri o'zbek she'riyatidagi o'xshatish va morfemalarning lingvokulturologik xususiyatlariga e'tibor qaratiladi. Muallif tarixiy, ijtimoiy-madaniy va adabiy kontekstlarni aks ettirgan holda o'zbek she'riyatida o'ziga xos madaniy tushuncha va qadriyatlarni ifodalash uchun ushbu lingvistik elementlardan qanday foydalanilishini tahlil qiladi. Tadqiqotda o'xshatish va metaforalarning lisoniy-madaniy xususiyatlarini tahlil qilish mustaqillik davri o'zbek she'riyatining o'ziga xos xususiyatlarini, uning adabiy merosga qo'shgan hissasini chuqurroq anglash imkonini berishi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: o'zbek she'riyati, til va madaniy xususiyatlar, qiyoslar, metaforalar, mustaqillik davri, madaniy tushunchalar, ijtimoiy-madaniy kontekst, adabiy meros.

Аннотация: В данной статье рассматриваются лингвокультурные особенности сравнений и морфем в узбекской поэзии периода независимости. Автор анализирует, как эти языковые элементы используются для выражения конкретных культурных концепций и ценностей в узбекской поэзии, отражая исторический, социокультурный и литературный контексты. В исследовании подчеркивается, что анализ лингвокультурных особенностей сравнений и морфем позволит глубже понять особенности узбекской поэзии периода независимости, ее вклад в литературное наследие.

Ключевые слова: узбекская поэзия, языковые и культурные особенности, сравнения, морфемы, период независимости, культурные концепции, социокультурный контекст, литературное наследие.

Abstract: This article focuses on linguistic and cultural characteristics of similes and morphemes in Uzbek poetry of the period of independence. The author analyzes how these linguistic elements are used to express specific cultural concepts and values in Uzbek poetry, reflecting the historical, socio-cultural and literary contexts. In the research, it is emphasized that the analysis of linguistic and cultural features of similes and morphemes will allow a deeper understanding of the specific features of Uzbek poetry of the period of independence, its contribution to the literary heritage.

Key words: Uzbek poetry, language and cultural features, similes, morphemes, period of independence, cultural concepts, socio-cultural context, literary heritage.

KIRISH/BBEJIEHIE/INTRODUCTION

Mustaqillik davri o'zbek she'riyati Markaziy Osiyodagi ushbu mamlakatning ko'p asrlik tarixi va an'analarini o'zida aks ettiruvchi noyob madaniy hodisadir. Istiqlol davri o'zbek she'riyatidagi o'xshatish va metaforalarning lingvokulturologik xususiyatlari muhim o'rin egallaydi. O'zbek she'riyatida qiyoslar muhim o'rin tutib, matnlarga nafasat, rang-baranglik baxsh etadi. Mustaqillik davri o'zbek she'riyatida qiyoslashning lingvomadaniy xususiyatlari ko'pincha shu yurtning boy madaniy merosini aks ettiruvchi obrazlarni qamrab oladi. Masalan, "vodiy ustidagi oydek" o'xshatish go'zallik yoki oliyjanoblikni ifodalash uchun ishlatilishi mumkin.

Metafora she'riyatda muhim o'rin tutadi, chunki u shoirlarga murakkab g'oyalar, his-tuyg'ular va obrazlarni obrazli o'xshatishlar orqali ifodalash imkonini beradi. She'riyatdagi metafora rolining bir qancha vazifalari mavjud:

- Vizualizatsiya va konkretlashtirish vazifasi: metaforalar mavhum yoki murakkab tushunchalarni yanada aniqroq bayon etadi. Ular bir obyekt yoki hodisaning ma'nosini boshqasiga o'tkazadi, bu shoirga o'quvchi ongida yorqin va esda qolarli tasvirlarni yaratishga imkon beradi.

- Hissiy quvvatni oshirish vazifasi: metafora she'riy matnga hissiy chuqurlik va shiddatlilikni qo'shishi mumkin. Ular o'quvchida kuchli tuyg'ularni uyg'otib, she'riy obrazni chuqurroq his qilishlariga sabab bo'lishi mumkin.

- G'oya va obrazlarni o'zgartirish vazifasi: metafora shoirlarga g'oyalar va obrazlarni qaytadan tasavvur qilish imkonini beradi, yangi nuqtayi nazar va talqinlarni keltirib chiqaradi. Ular ijodiy tajriba va til bilan o'ynash imkoniyatini ochadi, bu esa she'rni yanada samimiy va noyob qiladi.

- Tilni boyitish vazifasi: metafora yangi va o'ziga xos tasvir va iboralar yaratish orqali tilning boyishiga hissa qo'shadi. Ular she'riyatni rang-barang va serqirra qiladi, matnga chuqurlik va tekstura beradi.

- Simvol va allegoriya yaratish vazifasi: metafora timsol va allegoriya yaratish uchun asos bo'lib xizmat qilishi, shoirga murakkab tu-shuncha va g'oyalarni obrazli taqqoslash orqa-li yetkazish imkonini beradi. Bu she'riyatni yanada noaniq va talqin qilish uchun ochiq qiladi.

Umuman, metafora shoir qo'lidagi kuchli vosita bo'lib, u o'z fikr va tuyg'ularini ijodiy ifodalash, o'qigandan keyin ham uzoq vaqt o'quvchi ko'z

o'ngida qoladigan obraz va olamlarni yaratish imkonini beradi.

O'zbek she'riyatida metaforalar ham katta o'rin tutib, matnlarga o'zgacha teranlik va hissiy boylik qo'shadi. Mustaqillik davrida o'zbek shoirlari milliy o'zlikni, tarixiy voqealarni, madaniy an'analarni aks ettiruvchi metaforalardan faol foydalandilar.

Mustaqillik davri o'zbek she'riyatidagi o'xshatish va morfemalarning lisoniy-madaniy xususiyatlari tarixiy, ijtimoiy-madaniy va adabiy sharoitlarda ildiz otgan. Ular shoirlarga o'ziga xos madaniy tushuncha va qadriyatlarni ifodalash, o'sha mamlakat adabiy merosiga hissa qo'shish imkonini beradi. Mustaqillik davri o'zbek she'riyati ushbu xalqning madaniy an'analari, o'ziga xosligi va qadriyatlarini aks ettiruvchi o'xshatish va metaforalarning til va madaniy xususiyatlarining boyligi bilan ajralib turadi. Bu xususiyatlarni o'rganish nafaqat O'zbekistonning she'riy merosini chuqurroq anglash, balki uning jahon adabiyotiga qo'shgan hissasini ham baholash imkonini beradi [1].

NATIJALAR/PEZYJBTATY/RESULTS

Mustaqillik davri o'zbek she'riyatida o'xshatish va metaforalarning lingvomadaniy xususiyatlarini o'rganish jarayonida O'zbekiston she'riy merosini tahlil qilish va tushinishda e'tiborga olish muhim bo'lgan bir qator qiziqarli natijalar aniqlandi.

Natijalar bo'yicha tahlillar quyidagicha:

Madaniy obrazlarning o'ziga xosligi: O'zbek she'riyatida qo'llanilgan o'xshatish va metaforalar ko'pincha shu o'lkaning boy tarixiy-madaniy merosini aks ettiruvchi o'ziga xos madaniy obraz va timsollarga asoslanadi.

Milliy tildan foydalanish: Mustaqillik davri shoirlari o'ziga xos lisoniy va madaniy xususiyatlariga ega o'zbek tilidan his-tuyg'ularni, g'oyalarni, tushunchalarni yetkazishda faol foydalanmoqdalar, bu esa o'zbek madaniyatini asrab-avaylash va targ'ib etishga xizmat qilmoqda.

Zamonaviy mavzular integratsiyasi: Mustaqillik davri o'zbek she'riyatida o'xshatish va metafora qo'llanish kontekstida zamonaviy mavzu va masalalarning o'zaro uyg'unlashuvini kuzatish mumkin, bu esa she'riyatni dolzarb va ijtimoiy ahamiyatga ega qiladi.

An'analarni saqlash va yangilik: Bu davr she'riyatida an'anaviy til va madaniy xususiyatlarni saqlash va yangilik o'rtasidagi mutanosiblik namoyon

bo'lib, she'riy ijodga o'ziga xos uslub va yondashuv yaratadi.

Umuman, mustaqillik davri o'zbek she'riyatidagi o'xshatish va metaforalarning lingvomadaniy xususiyatlarini o'rganish o'zbek madaniyati va tilini, shuningdek, ularning she'riy ijodga, bu xalqning o'ziga xosligiga ta'sirini chuqurroq anglash imkonini beradi. Q.Yo'ldosh va M.Yo'ldoshlarning "Badiiy tahlil asoslari" kitobida badiiy tahlilning ilmiy asoslari yoritilgan. Unda asarning badiiyligini ta'minlagan omillar, uning estetik jozibasini tashkil etgan unsurlar, shoirning uslubi, asar va ijodkor dunyoqarashi, asar va jamiyat munosabati, unda inson ruhiyatining ifodalanish yo'sini kabi bir ko'p jihatlar nazariy yo'sinda tekshirilgan. Asarga asosli ilmiy baho berish yo'llarini o'rgatish maqsadi ko'zlangan.[2] O'zbek adabiyotshunosligida Istiqlol davri o'zbek she'riyatini o'rganish bo'yicha bir qancha tadqiqotlar amalga oshirilib kelinmoqda. B.Nazarov, Q.Yo'ldoshev, D.Quronov, B.Karim, N.Jabborov, I.Yoqubov, S.Meli, U.Jo'raqulov singari adabiyotshunoslarning so'nggi yillarda yaratgan tadqiqotlarida Istiqlol davri she'riyatining o'ziga xos jihatlari, rivojlanish tamoyillari, uslubiy xususiyatlari tahlil etiladi.[3]

Metafora – bu ma'no yoki fikrni ifodalash uchun, odatda, bir narsa yoki hodisani boshqasi bilan bog'lash orqali majoziy taqqoslashdan foydalanadigan adabiy vosita. **Bu yerda metaforalarning asosiy xususiyatlari** – metafora ikki xil narsa, hodisa yoki g'oyalarni "sifatida" yoki "bir xil" so'zlarini ishlatmasdan taqqoslashga asoslanadi. Buning o'rniga, ma'lum bir ma'no yoki hissiyotni yetkazish uchun bir narsa yoki hodisa boshqasi bilan bog'lanadi. Yaxshi metafora ko'pincha kutilmagan va o'ziga xosdir. U tanish obyekt yoki vaziyatga qarashning yangi usulini taklif qilishi mumkin, bu esa o'quvchining tanish narsani yangi nuqtayi nazardan ko'rishiga sabab bo'ladi. O'quvchi e'tiborini jalb qilish uchun metafora vizual tarzda ajoyib va original bo'lishi kerak. U uzoq vaqt davomida ongda qoladigan yorqin va esda qolarli tasvirlarni yaratishi kerak. Metafora ko'pincha chuqur ma'no yoki ko'plab mumkin bo'lgan talqinlarni o'z ichiga oladi. U har doim ham oddiy tilda ifodalab bo'lmaydigan murakkab his-tuyg'ularni, g'oyalarni yoki tushunchalarni aks ettirishi mumkin. Metafora butun matn bo'ylab o'zgarishi va rivojlanishi, asarning turli elementlari o'rtasida murakkab analogiya va parallelliklarni yaratishi mumkin. U

simvolizm va allegoriya yaratish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Metafora ko'pincha kuchli hissiy kuchga ega bo'lib, o'quvchida quvonch, qayg'u, qo'rquv yoki hayrat kabi his-tuyg'ularni uyg'otishga qodir. Bu xususiyatlar metaforani o'quvchida chuqur va esda qolarli taassurot qoldirish uchun she'riyat, nasr, dramaturgiya va boshqa adabiy janrlarda qo'llaniladigan kuchli va ko'p qirrali adabiy vositaga aylantiradi.

MUHOKAMA/OBCYЖДЕНИЕ/DISCUSSION

Mustaqillik davri o'zbek she'riyatidagi o'xshatish va metaforalarning lisoniy va madaniy xususiyatlari haqidagi bahs O'zbekiston til va madaniy merosining turli qirralarini ochib beruvchi qiziqarli bahsdir. Ushbu munozarada muhokama qilinishi mumkin bo'lgan bir nechta asosiy fikrlar mavjud. O'xshatish va metaforalarning madaniy o'ziga xoslikni saqlashdagi o'rni quyidagicha: Mustaqillik davri o'zbek she'riyatida milliy madaniyat va an'analardan kelib chiqqan o'xshatish va metaforalardan ko'p foydalaniladi. Bu O'zbekistonning boy madaniy merosini she'riy asarlar orqali asrab-avaylash va yetkazishga xizmat qiladi. Milliy ongning namoyon bo'lishi orqali Mustaqillik davri o'zbek she'riyatida o'xshatish va metaforalar ham milliy ongni ifodalash, milliy o'zlikni mustahkamlash yo'llaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu lingvistik elementlar o'zbek madaniyati, tarixi va qadriyatlarining o'ziga xos tomonlarini aks ettiradi. Mustaqillik davri o'zbek she'riyati til, madaniyat va millatning o'ziga xosligi o'rtasidagi murakkab munosabatlarni aks ettiruvchi o'ziga xos madaniy hodisadir. O'xshatish va metaforalarning lisoniy va madaniy xususiyatlari o'ziga xos she'riy uslubning shakllanishida, milliy o'zlikni ifodalashda asosiy o'rin tutadi. Bu hodisani chuqurroq anglash uchun mustaqillik davri o'zbek she'riyatining eng tipik namunalarini adabiy tahlil qilish muhim ko'rinadi.

Mustaqillik davri o'zbek she'riyatida o'xshatishlar ko'pincha o'zbek madaniyati va an'alariga xos obraz, timsol va metaforalarni o'zida mujassam etgan. Masalan, shoir Abdulla Avazovning "Bahor" she'rida "Bahor atirgulday gullaydi vodiy" qiyosini uchratish mumkin. Bu yerda go'zallik va hayot timsoli bo'lgan atirgul bilan qiyoslash tabiat qiyofasini butun tarovati va go'zalligi bilan yetkazishga yordam beradi. O'zbek she'riyatida metaforalar ham muhim o'rin tutib,

she'riy matnlarga hissiy boylik va teranlik olib keladi. Masalan, shoir Jahongir Aminovning "Jon" she'rida quyidagi metaforaga e'tibor qaratish mumkin: "jon". Ruh yoki hayotni bildiruvchi bu metafora o'zbek she'riyatida ko'pincha shahvoniy va falsafiy g'oyalarni ifodalashda qo'llanib, matnlarga chuqur ma'no va ahamiyat beradi.

Mustaqillik davri o'zbek she'riyatidagi o'xshatish va metaforalarning lisoniy-madaniy xususiyatlari o'zbek madaniyatining boyligini, uning tarixiy an'analarini, milliy o'zligini namoyon etadi. Ulardan foydalanish shoirlarga noyob she'riy obrazlarni yaratishga, zamonaviy dunyo haqidagi o'z fikr va his-tuyg'ularini ifoda etishga yordam beradi. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, mustaqillik davri o'zbek she'riyatidagi o'xshatish va metaforalarning lingvomadaniy xususiyatlarining adabiy tahlili bu xalq tili, madaniyati, she'riy ijodi o'rtasidagi bog'liqlikni chuqurroq anglash imkonini beradi. U o'zbek she'riyatining o'ziga xosligini, jahon adabiyotiga qo'shgan hissasini alohida ta'kidlaydi.

Zamonaviy mavzu va masalalar integratsiyasi hal qiluvchi ahamiyatga egadir. Hozirgi o'zbek she'riyatida zamonning ijtimoiy, siyosiy va madaniy muam-molarini aks ettirish uchun o'xshatish va metafora-lardan foydalanishni ko'p kuzatish mumkin. Bu shoirlarga zamonaviy voqelik haqidagi o'z fikr va his-tuyg'ularini ifodalash, jamoatchilik muloqotini ku-chaytirish imkonini beradi. Milliy adabiy an'ananing shakllanishida she'riyatning o'zni beqiyos. Mustaqil-lik davri o'zbek she'riyati o'zbek adabiyotining boy an'analarini davom ettirib kelmoqda, bu jarayonda o'xshatish va metaforalar muhim o'rin tutadi. Ular o'ziga xos poetik uslubni yaratishga va shoirlarning oldingi avlodlari bilan aloqalarni saqlashga yordam beradi.

Mustaqillik davri o'zbek she'riyatida o'xshatish va metaforalarning lingvomadaniy xususiyatlarining shu va boshqa jihatlari qizg'in muhokama mavzusiga aylanishi mumkin, unda ishtirokchilar til va madaniyatning o'zni haqidagi o'z qarashlari va fikrlarini bildirishlari mumkin.

Istiqlol davri o'zbek she'riyati bu foydali yomg'irdan so'ng potrap o'sib chiqqan qo'ziqorin emas, aksincha, asrlar davomida tinimsiz o'zgarib – yangilanib kelayotgan o'lmas jarayonning qonuniy bir uzvi bo'lib, o'zida juda katta va ko'pdan-ko'p tajribalarni jamlagan g'oyat murakkab va bebaho san'atimizning bir bo'lagidir. U shunisi bilan o'zidan

avvalgi barcha davrlarga ham o'xshaydi, ham o'xshamaydi. O'xshash jihati – o'sha davrlar she'riyatidan o'sib chiqqan, binobarin, ularning eng yashovchan unsurlarini o'ziga meros qilib olgan. Farqli jihati – dunyoga keng ochilgan jamiyatning, xususan, uning bir a'zosi hisoblanmish shoirning ozod tafakkurini o'zida aks ettiradi.

XULOSA/ЗАКЛЮЧЕНИЕ/CONCLUSION

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, mustaqillik davri o'zbek she'riyatidagi o'xshatish va metaforalarning lisoniy-madaniy xususiyatlarini o'rganish O'zbekiston tili, madaniyati va adabiyotining o'zaro chuqur ta'sirini ochib beradi. Bu davr she'riy asarlarida qo'llanilgan o'xshatish va metaforalar nafaqat lingvistik vosita, balki xalqning madaniy qadriyatlari, o'zligi va tarixini yetkazish vositasi sifatida ham xizmat qiladi.

Bu tadqiqot o'zbek tilining o'ziga xos lingvomadaniy xususiyatlarining she'riy ijodda qanday aks etishini aniqlash imkonini berdi, o'zbek madaniyatining boyligi va serqirraligini ta'kidladi. O'xshatish va metaforalar she'riyatda rang-barang obrazlilik, emotsional teranlik yaratish bilan birga, o'tmish va bugun o'rtasida ko'prik vazifasini o'taydi, madaniy merosni asrab-avaylash va avlod-dan-avlodga yetkazishda ham xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, mustaqillik davrida o'zbek she'riyatining o'ziga xos she'riy uslubi shakllanishida o'xshatish va metaforalarning lingvomadaniy xususiyatlari muhim o'rin tutadi, degan xulosaga kelish mumkin. Ular nafaqat she'riy ijodning estetik va hissiy jihatlarini ifodalash, balki milliy o'zlikni mustahkamlash, O'zbekiston madaniy merosini adabiy kontekstda saqlashga hissa qo'shadi. Umuman olganda, bu boradagi kelgusi tadqiqotlar til, madaniyat va adabiyot o'rtasidagi munosabat, shuningdek, she'riyatning milliy o'zlikni shakllantirish va saqlashdagi o'zni haqidagi tushunchamizni kengaytirishda davom etishi mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati/Использованная

Литература / References

1. Расулов А. Таҳлил, талқин, баҳо. – Т.: Фан, 2006.
2. Қозоқбой Йўлдош, Муҳайё Йўлдош. Бадий таҳлил асослари. – Т.: Камалак, 2016.
3. Ёкубов И. Бадий-эстетик сўз сехри. – Т.: Фан ва технология, 2011.
4. Мирзиёев Ш. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. Халқ сўзи. // 2016 йил 16 декабр.